

І.Г.ПЕРЕДЕРІЙ*

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ ЯК СПІВРОБІТНИК ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЩОДЕННОЇ ГАЗЕТИ «РАДА» (1908–1914 рр.)

У статті висвітлено історію співробітництва В'ячеслава Липинського з першою українською щоденною газетою «Рада» протягом 1908–1914 рр. Проаналізовано тематику та зміст його дописів у цьому виданні. Доведено, що публіцистика В.Липинського у «Раді» мала переважно полемічний характер і ґрунтувалася на провідних концептуальних засадах його громадсько-політичних поглядів – територіалізму, консерватизму та самостійництва.

Непересічна постать В'ячеслава Липинського викликає особливий інтерес з боку вітчизняних науковців протягом останніх двох десятиліть. Адже на ім'я видатного українського громадсько-політичного діяча, науковця, дипломата і політика протягом усієї радянської доби було накладено ідеологічне табу, як на «буржуазного націоналіста». Після проголошення незалежності України відбувся своєрідний сплеск у вивченні як багатющої наукової, політологічної та публіцистичної спадщини В.Липинського, так і самої його постаті й різних сфер діяльності.

Однією з недостатньо досліджених сторінок у житті В.Липинського залишається частина його публіцистики дореволюційної доби, зокрема та, що пов'язана зі співробітництвом у першій українській щоденній газеті «Рада» (Київ), котре тривало з 1908 р. і майже до початку першої світової війни. Очевидно, немає сенсу наводити всю бібліографію студій липинськознавства. Серед тих, у котрих наша проблема знайшла дотичне висвітлення, назвемо наукову розвідку І.Гирича¹. У ній автор у загальних рисах характеризує публіцистику В.Липинського в «Раді», спираючись переважно на його листування, видруковане у першому томі епістолярія, в якому власне й опублікована ця стаття. Невеликий за обсягом параграф, присвячений цій же темі, містить також монографічне дослідження про В.Липинського польського дослідника Б.Ганцажа². Автор, подаючи перелік публікованих В.Липинським статей у «Раді» (на наш погляд, не зовсім повний, про що йтиметься нижче), фактично обмежується стислою характеристикою лише трьох із них, уже аналізованих принагідно іншими дослідниками³.

** Передерій Ірина Григорівна – кандидат історичних наук, доцент, докторант кафедри історії Росії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

E-mail: iryna1006@ua.ru

¹ Гирич І. В'ячеслав Липинський у світлі його листування з дореволюційних часів // *Липинський В. Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування / Ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська та ін. – Т.1 (А–Ж) – К., 2003. – С.83–118.*

² *Ganczarz B. «My, szlachta ukraińska...». Zarys życia i działalności Wacława Lipińskiego. 1882–1914. – Kraków, 2006. – S.224–231.*

³ Див.: Bilas L. Intellectual Development of V.Lypyns'kyj: His World View and Political Activity before World War I // *Harvard Ukrainian Studies. – 1985. – Vol.IX. – №3/4. December. – Special issue: The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj. – P.263–286; Ульяновський В. Українська справа Миколи Аркаса і В'ячеслав Липинський (Штрихи до проблеми ролі перших і других осіб в розвитку національної думки) // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: [Мат. Міжнар. наук. конф., яка відбулася 2–6 червня 1992 р. у Києві, Луцьку і Кременці з нагоди 110-х роковин з дня народження вченого]. – К.; Філадельфія, 1994. – С.161–170.*

Метою даної наукової розвідки є спроба детального вивчення історії співробітництва В.Липинського з газетою «Рада» протягом 1908–1914 рр., а також характеру відповідної його публіцистичної спадщини. Свого часу Р.Піріг висловив слушне міркування про необхідність тематичних досліджень у царині грушевськознавства⁴. Нам видається доцільним такий підхід і стосовно липинськознавчих студій. Вивчення ж публіцистики видатного діяча і є таким тематичним дослідженням. Адже саме публіцистику історична наука вважає особливим видом літературної творчості, котра трактує актуальні суспільно-політичні питання⁵, а тому публіцистичні писання В.Липинського цікаві з погляду вивчення процесу формування та еволюції його політичного світогляду. Крім того, серед науковців досі не склалося єдиної думки стосовно того, чи був В.Липинський консерватором від початку громадсько-політичної діяльності, чи все ж таки в його політичній біографії можна виділити певний демократичний період.

Задля з'ясування всіх окреслених питань нами ставилися такі завдання: проаналізувати тематику та зміст публіцистичних писань В.Липинського до «Ради», визначити провідні концептуальні засади його громадсько-політичних поглядів періоду співробітництва у щоденній українській газеті, на основі комплексу документальних матеріалів, епістолярної спадщини (як опублікованої, так і віднайдені в архівних фондах), мемуаристики дослідити можливий вплив В.Липинського на видавничо-редакторське коло «Ради».

Відомо, що саме у «Раді» В.Липинський і започаткував свою літературно-публіцистичну, чи, як сам він занотував у автобіографії, поданій 1923 р. до Наукового товариства імені Т.Шевченка (дійсним членом котрого він був із 1914 р.), «письменницьку» діяльність⁶.

Після закінчення Першої класичної київської гімназії у 1902 р. та служби в драгунському Ризькому полку, що стояв у Крем'янці на Волині, В.Липинський став студентом краківського Ягеллонського університету, де вивчав агрономію. Закінчивши навчання у 1906 р., В.Липинський виїхав до Женеви, щоб студіювати соціологію у тамтешньому університеті. Саме у цьому місті він познайомився з видатним українським письменником та просвітнім діячем Борисом Грінченком, котрий залучив його до культурно-просвітницької діяльності⁷. Із цією сферою пов'язана і тема першої статті, підготовленої В.Липинським для газети «Рада».

За дорученням Б.Грінченка, котрий, між іншим, був тоді офіційним видавцем «Ради», В.Липинський почав добирати науково-популярний матеріал із польської літератури, який, на його думку, доцільно було б

⁴ Піріг Р. Грушевськознавство: стан та перспективи розвитку // Укр. іст. журн. – 1996. – №5. – С.71–82.

⁵ Черноморский М.Н. Источниковедение истории СССР (советский период). – Москва, 1966. – С.266.

⁶ Біографія В.Липинського // Липинський В. З епістолярної спадщини. Листи до Д.Дорошенка, І.Кревецького, Р.Метика, О.Назарука, С.Шелухіна / Упор., авт. вступ. ст. і ком. Т.Осташко, Ю.Терещенко. – К., 1996. – С.160–164. Також див.: Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). – Ф.309. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.30–33.

⁷ Гирич І. Указ. праця. – С.109.

перекласти українською та використати у просвітніх цілях. Список таких книг В.Липинський завершив укладати навесні 1908 р.⁸ і одразу підготував для «Ради» огляд цієї літератури під назвою «На увагу нашим видавництвам (Матеріал до нашої популярно-наукової літератури)», котрий був надрукований у березні. У цій статті В.Липинський звертав увагу українських видавництв на брак української літератури науково-популярного та культурно-просвітницького характеру, а тому закликав здійснювати переклад та друк відповідних польськомовних книг, особливо природничого циклу, оскільки на літературу гуманітарну, як переконався В.Липинський, національна культура кладе свій такий сильний відбиток, що відповідні книжки для інших народів стають непридатними⁹. Про цей «спеціальний дух» деяких польських книжок він писав і у листі до Б.Грінченка¹⁰.

Відгоді В.Липинський активно друкувався у «Раді» і підтримував зв'язки з її редакцією аж до Першої світової війни, з початком якої він був мобілізований як офіцер до лав російської армії. Публіцистика для В.Липинського, на слушну думку І.Гирича, була важливим засобом апеляції до широкої громадськості¹¹. На той час своєрідним речником ідеї відродження підросійської України була газета «Рада». Отже, В.Липинський, котрий вважав себе українцем-католиком, що бере активну участь в українському русі, звернув свою увагу, як публіцист та громадсько-політичний діяч, саме на цей часопис. Головний (і фактичний) видавець «Ради» Євген Чикаленко надзвичайно високо оцінював В.Липинського: «Це людина нещоденна і [...] після Грушевського це найталановитіший наш публіцист»¹². Серед співробітників газети, крім Є.Чикаленка, В.Липинський також підтримував тісні зв'язки із фактичним її редактором С.Єфремовим, а пізніше – редактором А.Ніковським.

Свої статті у «Раді» В.Липинський здебільшого публікував під псевдонімом «В.Правобережець», певно, вказуючи тим, на свою належність до спольщеної української шляхти. Частина дописів побачила світ під власним іменем автора. Усього протягом 1908–1912 рр. у «Раді» було надруковано 17 його статей та одна заява (див. бібліографічний покажчик публікацій наприкінці статті). По роках ця статистика розподіляється таким чином: 1908 р. – 3 статті, 1910 р. – 6 статей та 1 заява, 1911 р. – 7, 1912 – 1. Особливо активне співробітництво В.Липинського у «Раді» припадає, як бачимо, на 1910–1911 рр. За бібліографічним покажчиком А.Струтинської, протягом 1910–1911 рр. саме у цьому часопису побачили світ 13 із 17 написаних тоді ж статей В.Липинського¹³.

⁸ Листи В.Липинського до Б.Грінченка // *Липинський В.* Повне зібрання творів, архів, студії. Серія «Архів». Листування. – С.343–351.

⁹ *Липинський В.* На увагу нашим видавництвам (Матеріал до нашої популярно-наукової літератури) // *Рада*. – 1908. – №62. – 14 (27) березня. – С.2–3.

¹⁰ Листи В.Липинського до Б.Грінченка. – С.346.

¹¹ *Гирич І.* Указ. праця. – С.105.

¹² *Чикаленко Є.* Щоденник (1907–1917): У 2 т.: Документально-художнє видання. – К., 2004. – Т.1. – С.245.

¹³ *Strutyns'ka A.* Bibliography of V.Lypyns'kyj's Works // *Harvard Ukrainian Studies*. – 1985. – Vol.IX. – №3/4. December. – Special issue: The Political and Social Ideas of Vjačeslav Lypyns'kyj. – P.499–505.

Однак і А.Струтинська, і Б.Ґанцаж, подаючи перелік статей у «Раді» авторства В.Липинського, оминають його публікацію 1912 р. під назвою «Нові дані про зріст польської колонізації в Східній Галичині», видруковану в №294 від 25 грудня. Ця стаття підписана скороченим псевдонімом В.Липинського – «Прав.». Подібне практикувалося у пресі. Досить часто автори публікацій підписувалися скороченим прізвищем або псевдонімом: «С.Є.» – Сергій Єфремов; «М.Г-р» – Максим Гехтер; «В-ко», «Василько» – псевдоніми А.Ніковського. Певно, В.Липинський також скористався тут таким правом. На наш погляд, згадана стаття належить саме його перу, оскільки, по-перше, жоден інший співробітник «Ради» не мав співзвучного прізвища чи псевдоніма, а, по-друге, тема публікації цілком відповідає сфері його громадсько-політичних зацікавлень дореволюційного періоду. Та й стиль В.Липинський-публіцист мав доволі особливий і дуже виразний, що дозволяє досить легко вирізнити його статті з-поміж решти. Крім того, певне підтвердження авторства В.Липинського стосовно цієї статті знаходимо в його листах до С.Єфремова від 14 та 16 грудня 1912 р. (тобто, за кілька днів до появи публікації), де він згадує про надіслану «статейку для «Ради»»¹⁴.

Єдиним роком у період з 1908 по 1912 рр. включно, коли В.Липинський не друкувався у «Раді», був 1909 р. Вірогідно, це пов'язано з тим, що в цей час В.Липинський видавав у Києві разом з Б.Ярошевським та Л.Радзейовським польськомовний часопис територіалістичної орієнтації «Przegląd Krajowy», і його публіцистика тоді призначалася саме для згаданої газети. Не друкувався В.Липинський у «Раді» також у 1913–1914 рр., однак уже з інших причин: у цей час він переїздить до свого, успадкованого від дядька по материнській лінії Адама Рокицького, маєтку Русалівські Чагарі неподалік від Умані, де, як справжній дітич, віддається справі розвитку господарства¹⁵. Однак і в цей час він пильно стежить за публікаціями у «Раді», листується з Є.Чикаленком, С.Єфремовим, редактором газети А.Ніковським. У цих листах В.Липинський обіцяє подавати статті до «Ради», висловлює свої погляди на напрями розвитку щоденної української газети.

Переважна більшість писань В.Липинського у «Раді» присвячувалася актуальним проблемам польсько-українських взаємин у підросійській чи південноукраїнській Україні. Так, одна зі статей за 1910 р., написана у руслі полеміки з часописом «Dziennik Kijowski», стосувалася характеристики трьох провідних польських політичних течій у підросійській Україні та їх друкованих органів – «угодовської» (представленої часописом «Kresy»), «вшехпольської» («Dziennik Kijowski») та демократично-українофільської (представленої редагованим В.Липинським часописом «Przegląd Krajowy»). Перша течія (яка після 1905 р. переродилася в «крайовську»), орієнтувалася на підтримку російських урядових сфер із метою зберегти свій вплив в Україні. Друга – стояла на ґрунті «історичної Польщі» і не відрізнялася, за

¹⁴ Листи В.Липинського до С.Єфремова // *Липинський В. Повне зібрання творів*, архів, студії. Серія «Архів». Листування. – С.660–684.

¹⁵ *Масненко В.* Маєтності В'ячеслава Липинського й Адама Рокицького в Русалівці // *Пам'ятки України*. – 2002. – №2. – С.145–149.

висловом В.Липинського, від першої соціальними і національними поглядами, а лише державно-політичними. Обидві течії В.Липинський характеризував як консервативно-клерикальні і в суті своїй ворожі до українського демократичного руху. На відміну від них третя течія, котру представляв двотижневик «Przegląd Krajowy», була польською лише наполовину, «утраквістичною» (утраквісти – одна з назв представників поміркованого крила гуситського руху у Чехії першої половини XV ст. – *I.П.*), оскільки, з одного боку, вона служила виразом поширення української національної свідомості серед спольщених українців, а, з іншого, об'єднувала тих поляків, котрі визнавали свої громадянські обов'язки щодо України та її народу¹⁶.

Як бачимо, напрям «Przeglądu Krajowego» у своїй статті В.Липинський визначав як демократично-українофільський. На наш погляд, його слід було б назвати територіалістичним, адже саме ідеологію територіалізму відстоював цей часопис на своїх шпальтах. Однак автор статті вживає інший термін, певно, з огляду на напрям «Ради», котра офіційно вважалася безпартійною газетою, але з часу постанови ТУП у 1908 р., до якого належала більшість співробітників газети, фактично представляла погляди цієї громадсько-політичної організації.

У статті В.Липинський наголошував, що після революції 1905 р. відбувся повний занепад поступової течії (яка й до того не була сильною), також підупала течія угодовсько-крайовська. Отже, найсильнішою політичною польською течією виявилася вшехпольська, котра на теренах України зазнала значної еволюції, але незмінним при цьому залишився її націоналізм, спрямований насамперед проти українського руху. В.Липинський був свідомий того, що саме ця, вшехпольська, течія має найбільше прихильників серед етнічної польської громадськості в Україні. Тому-то він закликав представників українства відверто подивитися на гасла, котрі нею висувуються як програмні, і відповідно на них реагувати¹⁷.

Поява цієї статті була невинною. Адже з'явилася вона за кілька днів до зібрання «уділовців та прихильників» часопису «Przegląd Krajowy», яке мало вирішити його подальшу долю. Часопис видавався протягом 1909 – початку 1910 рр. з фактичної ініціативи В.Липинського для поширення територіалістичної ідеології. Його можна вважати спробою залучити польські, насамперед дворянські, елементи до українського руху. Однак ідея територіалізму так і не була прийнята ширшим польським загалом. Перед фактичним припиненням видання «Przeglądu Krajowego» В.Липинський своєю публікацією в «Раді» ще раз звертав увагу прогресивної української громадськості на цей польський друкований орган, у котрому стало можливим «польсько-українське єднання»¹⁸. Тоді він ще сподівався, що «Przegląd Krajowy» не припинить свого існування, про що писав у листі до митрополита Андрея Шептицького від 14/27 січня 1910 р.¹⁹

¹⁶ *Правобережець В.* На новий шлях з старими думками (До польсько-українських відносин на Правобережжі) // Рада. – 1910. – №18. – 23 січня (5 лютого). – С.2.

¹⁷ Там само. – С.3.

¹⁸ Рада. – 1909. – №213. – 22 вересня / 5 жовтня – С.1.

¹⁹ ЦДІАЛ України. – Ф.358. – Оп.1. – Спр.292. – Арк.22.

Інша стаття за той же рік, друкowana у №27/28 «Ради» під заголовком «Неправдою світ пройде, але назад не вернешся», піддавала нищівній критиці польсько-російське «братання» в Галичині, що проводилося «коштом українського народу». У ній В.Липинський виступав проти так званого неослов'янського руху, декларативного за своєю сутністю, котрий різними способами намагався замаскувати перед міжнародною спільнотою українське національне відродження. Керманічі польської національної політики, проводячи угодовську щодо російських урядових сфер політику підтримки галицького москвофільства, витворювали «русскість» (за висловом В.Липинського) «коштом здавлювання українського національного руху»²⁰. Однак ця ж польсько-галицька політика врешті обернулася проти її творців, оскільки російські урядові кола зажадали в обмін на надання національних прав полякам у складі Російської імперії таких же прав для «русскіх» у Галицькій Русі.

Більше того, у Західній Європі склалася хибна думка про тотожність національної належності «галицьких русинів» і росіян, що яскраво виявилось, зокрема, у публіцистичній полеміці польського письменника Генріка Сенкевича та французького громадського діяча Андре Шередама (Chéradame). У цій полеміці француз, виступаючи за польсько-російську згоду, закидав полякам наявність «етнографічних та релігійних комплікацій на окраїнах давньої польської держави»²¹.

Польська преса вороже поставилася до французького публіциста і почала у відповідь критикувати його за незнання дійсного стану польсько-українських відносин у Галичині. В.Липинський же у своїй статті підкреслював, що якби французький автор знав польсько-російські відносини не лише з неослов'яністичних промов, «то йому було б відомо, що етнографічні границі польського і російського народу ніде з собою не сходяться і що не може бути тому між цими народами ніяких «етнографічних комплікацій», а є тільки споконвічна боротьба (Польщі та Росії – І.І.) за «право володіння над українським і білоруським народом»²². Винуватцем же такого незнання в Європі справжніх проблем польсько-українсько-російських взаємин В.Липинський вважав вшехпольську пресу, зокрема, такі часописи, як «Gazeta Warszawska», редагована польським націоналістом та українофобом Романом Дмовським, а також київський «Dziennik Kijowski». Саме вони і намагалися за всяку ціну приховати від світової спільноти факт розростання українського руху та знівелювати «українське питання», котре набувало все більшої гостроти у межах як Російської, так і Австро-Угорської імперій.

Узагалі, слід сказати, що польська націоналістична преса виявляла «особливий інтерес» як до публіцистики В.Липинського, так і взагалі до його діяльності, особливо в царині поширення ним ідеології територіалізму. Від моменту видання часопису «Przegląd Krajowy» він стає об'єктом постійних

²⁰ *Правобережець В.* Неправдою світ пройде, але назад не вернешся // Рада. – 1910. – №27. – 4 (17) лютого. – С.1.

²¹ Там само.

²² Там само. – №28. – 5 (18) лютого. – С.1.

нападок із боку вшехпольської преси. Своєрідним їх апогеєм виявилися публікації про так звані «ревелюції» (викриття) Б.Раковського, що поширилися влітку 1910 р. Суть їх зводилася до того, що польський шпигун-невдаха Болеслав Раковський, котрий працював на користь Пруссії, оголосив про наявність у нього «документів», згідно з якими український рух фінансувався пруським урядом. Серед імен діячів, котрі начебто провадили свою діяльність на «пруські марки», називалося чотири однозвучних із прізвищами відомих у громадському житті українців: «Федорчук, Шелухін, Луценко і Липинський». Щодо останнього «Goniec Wieczorny», котрий першим видрукував фальшиві «документи» Б.Раковського, зробив припущення: чи не той це пан Липинський, котрий є автором брошури «Шляхта на Україні», співробітник «Przeglądu Krajowego», що боровся «з нами і проводив гайдамацькі ідеї»?²³ Причетними до цієї «справи» оголошувалися також деякі українські часописи: львівська газета «Діло», віденський «Ukrainische Rundschau», київська «Рада».

За «Goncem Wieczornym» фальшивку передрукували ще кілька польських видань – «Czas», «Kurjer Warszawsky», «Słowo Polskie». «Ревелюції Раковського» досить швидко лопнули як мильна бульбашка. Тому більшість польських пресових органів у Галичині та у підросійській Польщі (за винятком вшехпольських, а також чорносотенної москвофільської «Прикарпатської Русі») були змушені це визнати. Однак у підросійській Україні польська преса розгорнула справжнє цькування згаданих представників українського руху. Особливо «виявив» себе у цьому «Dziennik Kijowski», котрий за допомогою власних публіцистів І.Бартошевича та Е.Пашковського (останній був постійним запеклим опонентом В.Липинського у пресі і друкувався під псевдонімом «Czarny Jegomość») усіляко поширював брехливі «ревелюції», переконуючи своїх читачів в їх правдивості²⁴.

У відповідь на ці нападки В.Липинський уже за кілька днів після появи згаданих вище статей у «Dzienniku Kijowskim» пише у Кракові (де він переважно мешкав у той період, працюючи у краківських бібліотеках та архівах над своїми науковими розвідками) і надсилає до редакції «Ради» статтю «Лицарі брехні і фальшивих доносів», в якій викриває шовінізм київського вшехпольського часопису. Показуючи у статті всю безпідставність звинувачень представників українського руху в матеріальному зиску від їхньої діяльності, а одночасно й демонструючи читачам зумисність публіцистів «Dziennika Kijowskiego» у поданні завідомо фальшивих даних (статті в київському часописі з'явилися вже після одержання краківських газет із запереченням автентичності «таємних документів»), В.Липинський із запалом блискучого полеміста-публіциста кидає своїм опонентам: «Але тільки не смійте судити других після себе і не думайте ви, колоністиплантатори та визискувачі нашого народу, і ви, їхні наймити – публіцисти з «Dziennika Kijowskiego», що ідеї без грошей не буває (тут і далі курсив

²³ Ярошевський Б. Провокація зненависти // Рада. – 1910. – №130. – 10 (23) червня. – С.1–2.

²⁴ Див.: Rząd pruski a «ukraińcy» // Dziennik Kijowski. – 1910. – №147. – 8 (21) czerwca. – S.1; Wobec pruskiej roboty // Ibid. – 1910. – №148. – 9 (22) czerwca. – S.1.

В.Липинського – І.П.), що суспільна праця, праця-обов'язок супроти того народу, з котрого і з котрим живеш, тільки за гроші можлива, тільки грішми може бути підкуплена!»²⁵. Фактично, В.Липинський залишався вірним вироблений ним ідеології територіалізму, котру ширив за рік до цього у часописі «Przegląd Krajowy».

Ще до появи цієї статті у «Раді» 20 червня 1910 р. він написав листа до Євгена Чикаленка, в якому називав поширення польськими газетами «ревеляцій Раковського» «підлістю [...], на яку зважилась супроти українського руху вшехпольсько-москвофільська спілка». Далі він запевняв, що обов'язково вирішуватиме справу своєї честі у суді, а також запитував Є.Чикаленка, чи вчинить так само редакція «Ради», котра також фігурувала у цьому скандалі під найменням «Порада» (абсолютно зрозуміло було, про яку газету йдеться), чи, можливо, вона лише обмежиться полемікою з польськими часописами на своїх шпальтах. «Пишаю Вас про це тому, – писав В.Липинський, – що, сидячи тут у Кракові, я опинився в досить тяжкому становищі, і тутешні адвокати, до котрих я звертаюся, в наших відносинах не орієнтуються, а я сам теж не знаю наших законів про пресу»²⁶.

Через три дні «Рада» надрукувала офіційну заяву В.Липинського до польських часописів у справі «ревеляцій Раковського», в якій він стверджував, що позиватиметься до редакторів цих видань у суді²⁷. Далі «Рада» уважно стежила за підготовкою судового процесу і висвітлювала його перебіг на своїх шпальтах. У листопаді 1911 р. редакція відрядила до Варшави, де в окружному суді мали заслухати справу, власного кореспондента – львів'янина Михайла Лозинського.

Напередодні суду у «Раді» з'явилася редакторська стаття «Перед процесом», в якій В.Липинського схарактеризовано, як «талановитого публіциста і вченого», котрий «належить до тих людей польської культури, які зрозуміли свій зв'язок з українством і вернулись до рідного народу»²⁸. Далі в статті давалася позитивна оцінка територіалістичної течії серед спольщеного громадянства в Україні, а також течії українців-латинників, до якої зараховував себе В.Липинський. Указувалося на запеклу боротьбу, котру вели проти цих течій вшехполяки, одним із виявом чого й стали фальшивки Б.Раковського. «Рада» наголошувала: «В особі Липинського зроблено спробу заплямувати весь той рух, який розбиває ілюзію історичної Польщі й польського стану posiadania на українській землі»²⁹.

Проте, до суду, зрештою, не дійшло, оскільки газети «Goniec Wieczorny» та «Kurjer Warszawsky», до яких позивався В.Липинський, принесли офіційні вибачення за завдану ними моральну шкоду, заявивши, що свої підозри визнають непідтвердженими і вважають діяльність В.Липинського

²⁵ Липинський В. Лицарі брехні і фальшивих доносів // Рада. – 1910. – №136. – 17(30) червня. – С.1–2.

²⁶ Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф.І. – №35572. – Арк.1–2.

²⁷ Заява Вацлава Липинського // Рада. – 1910. – №130. – 10 (23) червня. – С.2.

²⁸ Перед процесом // Рада. – 1911. – №257. – 13 (26) листопада. – С.1.

²⁹ Там само. – С.2.

заснованою на ідейному ґрунті, що не дає підстав для подібних закидів. Ця заява з'явилася в обох згаданих газетах³⁰. Про всі подробиці справи «Рада» повідомляла своїм читачам, а М.Лозинський по закінченні процесу подав розлогу викривальну стосовно відповідачів статтю³¹.

За цю підтримку з боку «Ради» В.Липинський щиро дякував у листі до Є.Чикаленка від 28 листопада 1911 р.: «Хотілося ж мені перш за все подякувати Вам щиро, яко видавцеві «Ради», за цю моральну і матеріальну участь, котру взяла Ваша газета в моєму процесі. Найбільше, розуміється, залежало мені на участі моральній і власне за цю ідейну поміч, котру я зазнав від «Ради» і під час нападу на мене вшехпольських газет і тепер, під час процесу, дозвольте мені хоч листовно Вам і редакції сказати щире сердечне спасибі»³². В.Липинський вважав, що має повернути редакції «Ради» кошти (30 руб.), котрі газета витратила на відрядження спеціального кореспондента до Варшави. Натомість Є.Чикаленко пропонував покрити їх гонораром за статті. В.Липинський відповідав у листі, що не може пристати на таку пропозицію: «Оці свої нечисленні статі вважаю своїм самотнім вкладом до тієї спільної праці, якою є в сучасний момент самотня українська щоденна газета. І як не брав я гонорарів від «Ради» досі, так не буду брати і надалі»³³.

Одночасно В.Липинський висловлював і Є.Чикаленкові, і С.Єфремову жаль із приводу опублікування у №263 «Ради» фейлетону Шершня під назвою «Процес». У ньому в недопустимій, на думку В.Липинського, сатиричній формі подавався перебіг його судової справи проти польських газет. Цей матеріал «прикро вразив» В.Липинського, оскільки, як він сам пояснював, у «дражливих справах чести всякий навіть найдотепніший дотеп буде не на місці, через те, що заподіяна комусь тяжка і болюча образа до сміхованок не надається, тим більше, коли ображений є товаришем по перу і по газеті»³⁴. Щоправда, тут же зауважував, що не бачить у цьому злої волі з боку редакції, а лише недогляд.

Навіть по завершенню судової справи з приводу «ревеляцій Раковського» польська преса продовжувала боротьбу з територіалістичною ідеологією, котру пропагував В.Липинський та його послідовники: Стефан та Францішка Вольські, Антоній Станевич (був адвокатом В.Липинського у справі про фальшивки Б.Раковського), Йоахим Волошиновський (видавець газети «Світова зірниця»), Л.Сідлецький («Сава Крилач»), Адам Рокицький та ін. Так, на початку 1912 р. «Рада» повідомляла: «Польська преса певного напрямку ніяк не може примиритися з латинницькою течією серед спольщеного поміщицтва на Україні і, як це у неї водиться взагалі в стосунках до українського руху, намагається цю течію обкидати грязюкою»³⁵. Далі «Рада» наводила уривок із п'ятого числа тижневика «Swiat», де говорилося, зокрема

³⁰ Справа українського журналіста В.Липинського // Рада. – 1911. – №259. – 16 (29) листопада. – С.3.

³¹ Лозинський М. «Разоблачения» Раковського перед варшавським судом // Рада. – 1911. – №261. – 18 листопада (1 грудня). – С.1.

³² ІР НБУВ. – Ф.І. – № 35575. – Арк.1–1 зв.

³³ Там само. – №35576. – Арк.1 зв.

³⁴ Там само. – №35575. – Арк.1 зв. – 2.

³⁵ Рада. – 1912. – №36. – 14 (27) лютого. – С.3.

про «каламутні ідеї п. В.Липинського, що проповідують ні більше ні менше як тільки відпольщення [...] поміщицтва на користь українства». Далі автор статті у польському часописі робив уже «традиційний» для цієї преси висновок: «Чи поширювання цих ідей має будучність, трудно тепер сказати, однак мені видається дуже сумнівною ця quasi-ідейність, бо я підозрюю, що матеріальний бік грає тут домінуючу роль»³⁶.

Незважаючи на це шалене цькування з боку польської преси, публіцистичне перо В.Липинського продовжувало аргументовано і блискуче розвінчувати польську та російську антиукраїнську ідеологію. Так, зокрема, у статті «Мобілізація російської і польської «чорної сотні»» він викриває справжню сутність журналу «Русь», видаваного відомим польським істориком Ф.Равітою-Ґавронським, підкреслюючи, що цей часопис «спеціально призначений на те, щоб грязюкою обкидати сучасний український рух, щоб вшехпольською брехнею опоганювати нашу гірку і сумну, але дорогу для нас минувшину»³⁷. В.Липинський посилається тут на франкомовну брошуру Ф.Равіто-Ґавронського «Небезпека для Європи», в якій викладено його теорію про «туранське» походження «кочової української орди», котра тільки завдяки «Росії і Польщі» не загрожує поки що Європі.

Цю «теорію» польського історика перейняли й представники російської шовіністичної преси, зокрема відомий публіцист-українофоб М.Меншиков із «Нового времени», котрий у своїх писаннях виводив українців від печенігів і половців і, як зазначав В.Липинський, «лякав оцим «страховищем» добродушну «расейську» і «маларасейську» публіку». Також у своїх статтях М.Меншиков писав про «австрійську інтригу», що підтримує начебто український рух. М.Меншиков користувався сприянням із боку «органу більшості польського суспільства» у підросійській Україні – видання «Gazeta Warszawska» з уже згадуваним Р.Дмовським на чолі, котрий стверджував, що коли ці «погляди знайдуть ширшу віру [...] в російським суспільстві, як побачить воно, що український рух може небезпечніший для російської держави від «польської інтриги», то тоді російські націоналісти менше будуть схильні [...] мститись на поляках за те, що вони боряться з забаганками [...] українців, котрі хочуть здобути собі владу і політичну перевагу в Галичині». Звідси В.Липинський робив висновок, що єдина платформа, на котрій можуть примиритися російські і польські чорносотенці, вже знайдена і суть її – «це спільна ненависть до українського національного відродження!»³⁸.

Темам антиукраїнської польської та російської політики були також присвячені статті: «Братя малороссы» (Рада. – 1908. – №221), «Слідами Потоцького» (Рада. – 1911. – №170), «На чисту воду. Остання відповідь п. Здоховському і Ко» (Рада. – 1911. – №217). Не оминав В.Липинський у дописах і інших важливих тем. Зокрема, кілька статей за 1910–1911 рр. він

³⁶ Рада. – 1912. – №36. – 14 (27) лютого. – С.3.

³⁷ *Правобережець В.* Мобілізація російської і польської «чорної сотні» // Рада. – 1911. – №30. – 8(21) лютого. – С.1.

³⁸ Там само.

присвятив проблемі запровадження земської реформи на Правобережжі³⁹. Заведені тут російським урядом земські установи В.Липинський уважав антиукраїнськими та антидемократичними за своєю суттю, оскільки в результаті земських виборів до їх складу ввійшли, як відомо, здебільшого російські, зросійщені та шпехпольські елементи.

Ми вже зазначали, що 1910–1911 рр. були найбільш активними у плані співпраці В.Липинського зі щоденною українською газетою. Однак сам публіцист не вважав свій внесок у розвиток цього часопису достатнім, оскільки майже всі свої сили спрямовував тоді на поширення ідеї територіалізму серед полонізованих елементів. У листі до Є.Чикаленка від 18 жовтня 1911 р. він зауважував: «Літературна праця на полі національного відродження українців спольщених, праця, котру вважаю своїм першим обов'язком, а крім того всякі особисті клопоти не давали мені досі змоги присвятити «Раді» стільки праці і часу, скільки б мені хотілося»⁴⁰.

Причинами, котрі заважали В.Липинському ще активніше віддатися публіцистичній творчості у «Раді», були його наукова робота в бібліотеках та архівах Кракова, а також праця над підготовкою альманаху «Z dziejów Ukrainy» яка тривала понад два роки (побачив світ у липні 1912 р.). Цей збірник був присвячений, як відомо, пам'яті подвижників ідеї служіння Україні шляхти польської культури – Володимира Антоновича, Павлина Свенціцького, Тадея Рильського. У вже згаданому листі до Є.Чикаленка В.Липинський обіцяв після виходу альманаху присвятити себе «Раді», щоб «більше, чим дотепер, прикласти своїх сил до цього найважливішого тепер для українства і найкористнішого, веденого Вами, діла». До того ж, він ділився планами подати до «Ради» низку статей на деякі сучасні українські теми та кілька історичних розвідок⁴¹. Про те ж писав і в листі до С.Єфремова від 22 березня 1912 р.: «До «Ради» [...] хочу дати цілий ряд статей. [...] Хотілося б поділитись багатьма думками, на деякі речі звернути спеціальну увагу»⁴².

У 1912 р. В.Липинський мав намір долучити свій голос до боротьби українського громадянства за власний національний університет у Львові. Боротьба, котра точилася як у галицькому сеймі, так і поза ним знайшла також широкий відгук серед українців підросійської України. У цей час «Рада» розпочала друк листів на підтримку українського університету, котрі надходили до її редакції. В.Липинський вважав, що такі листи можуть мати певний вплив (принаймні моральний) на хід «університетської» справи. У зв'язку з цим він повідомляв Є.Чикаленкові у листі від 25 травня 1912 р., що звернувся із пропозицією до Ф.Вольської «зібрати підписи між нашими людьми (укр[аїнськими] римо-католиками), а також між незалежними сферами укр[аїнської] православної інтелігенції»⁴³. На його думку, такий лист із

³⁹ Див.: *Правобережець В.* Цікавий документ. До характеристики майбутнього земства на Правобережжі // Рада. – 1910. – №69. – 25 березня (7 квітня). – С.1; *Правобережець В.* Скільки уваг з приводу заведення земства на Правобережжі і відповіді гр. Красицького «Раді» // Рада. – 1911. – №181. – 12 (25) серпня. – С.1–2.

⁴⁰ ІР НБУВ. – Ф.І. – №35574. – Арк.1.

⁴¹ Там само.

⁴² Листи В.Липинського до С.Єфремова. – С.674.

⁴³ ІР НБУВ. – Ф.І. – №35577. – Арк.3.

кількома десятками підписів показав би «що у нас є хоч трохи укр[аїнської] «буржуазії». В.Липинський склав і проект такого листа. До С.Чикаленка він звертався з проханням допомогти пані Ф.Вольській порадами, оскільки сам у цей час перебував у Кракові. «Вибачте, – писав він далі у листі, – що Вас турбую, але «время люте» і справа університетська висить, як то кажуть, на волоску»⁴⁴.

У результаті з'явився лист не від українців-«латинників», а від імені «поляків-мешканців Правобережної України», адресований українському парламентському союзу у Відні і видрукований у «Раді» 22 липня 1912 р. В.Липинський не мав ніякого відношення до його появи. Із його листування з С.Єфремовим стає зрозумілим, що редакція «Ради», і, зокрема, С.Єфремов, поставилися до тексту листа від українців-«латинників», підготовленого В.Липинським, негативно, тож перевагу було віддано листові від тієї частини польського громадянства в Україні, котре позиціонувало себе саме як поляків⁴⁵.

Можливо, така позиція редакції «Ради» була продиктована бажанням продемонструвати існування в підросійській Україні польської течії, прихильної до українського руху, і тим зробити ще більше враження від нього. Лист підписали всього 46 осіб, однак «Рада» виводила його значення з факту, що «серед польської інтелігенції переважають і ведуть перед елементи, позначені рисою нетерпимості щодо українських національних домагань», а тому поява польського голосу (хай і малочисленного) на захист українського університету розцінювалася нею як факт, значення котрого «набирає досить поважних розмірів»⁴⁶. В.Липинський же у своєму листі до С.Єфремова від 30 липня 1912 р. наголошував, що вважає «тепер ділом значно важнішим організацію укр[аїнських] римо-католиків (латинників), чим оттакі плятонічні заяви, власне, звернені проти нас і укр[аїнських] р[имо]-католиків»⁴⁷. На його думку, видрукований у «Раді» лист від імені поляків-мешканців Правобережної України, фактично спаралізував акцію українців-«латинників» у справі львівського українського університету, які, за висловом В.Липинського, «стратили добру нагоду виступити прилюдно» і поширити свою ідею⁴⁸.

Останнім дописом В.Липинського в «Раді» була вже згадувана нами стаття «Нові дані про зріст польської колонізації в Східній Галичині», котру автор підписав своїм скороченим псевдонімом. У ній увага читачів зверталася на проведення планової колонізації поляками української частини Галичини. Вона втілювалася двома основними методами – шляхом парцеляції поміщицької землі між переселеними із Польщі «мазурами» та відвертаючи польських робітників із Західної Галичини й Царства Польського від еміграції до Пруссії за допомогою укладання з ними вигідних сезонних контрактів. Польська преса всіляко рекламувала цю робітничу

⁴⁴ ІР НБУВ. – Ф.І. – №35577. – Арк.3.

⁴⁵ Листи В.Липинського до С.Єфремова. – С.675–676.

⁴⁶ Голос справедливості // Рада. – 1912. – №167. – 9 (22) липня. – С.1.

⁴⁷ Листи В.Липинського до С.Єфремова. – С.676.

⁴⁸ Там само.

колонізацію. Зокрема, «*Slowo Polskie*» прямо вказувало на те, що ця акція «може вплинути дуже добре на справу польської колонізації в Східній Галичині». Наслідком такої планомірної політики, як слушно вказував В.Липинський, було те, що українські малоземельні селяни, позбавлені заробітку в себе дома, масово емігрували до Америки, а їх місце займав «польський кольтоніст». У результаті статистичні дані фіксували постійне зменшення українського елементу в Східній Галичині. Наприкінці статті В.Липинський наголошував, що необхідно «слідити пильно за оттакими проявами польської політики супроти України [...] тим більше, що останніми часами появляються польські голоси (прим., *Polski stan posiadania na Rusi* – Бартошевича) із закликом перенести оці методи польської політики і до нас – на Правобічну Україну»⁴⁹.

Отже, публіцистичне співробітництво В.Липинського у «Раді» фактично завершується 1912 р., причому за цей останній рік він пише лише одну статтю до щоденної української газети. І це незважаючи на те, що саме 1912 р. В.Липинський видає нарешті свій альманах «*Z dziejów Ukrainy*» і, здається, відтоді у нього з'являється більше часу для співпраці у «Раді». У чому ж слід шукати причини припинення В.Липинським публіцистичної діяльності? Чи лише землеробсько-господарська праця у маєтку Русалівські Чагарі стає на заваді його співробітництву зі щоденною українською газетою? Майже вичерпну відповідь на це питання, на наш погляд, дає епістолярій В.Липинського.

Так, у листі до Є.Чикаленка ще від 18 лютого / 2 березня 1912 р.⁵⁰ (тобто, майже за 10 місяців до появи останньої статті) В.Липинський, відповідаючи на закид Є.Чикаленка щодо вживання ним в одному з попередніх листів виразу «Ваша газета», вказував на те, що у розвитку «Раді» намічаються певні тенденції, з котрими він погодитися не може. В.Липинський, який стояв на позиціях національно-територіальної політики, вважав, що редакція «Раді» все виразніше стає на протилежні позиції – політики національно-екстериторіальної. На його погляд, головна різниця між цими двома напрямками полягала в тому, що територіалісти за головну мету вважають здобуття політичних прав для своєї національної, етнографічної території (автономія в Росії, поділ Галичини в Австрії) і своє ставлення до держави опирають на силах своєї території, а екстериторіалісти мають на меті, перш за все, так звані національні здобутки (культурно-національна автономія, національний кадастр, шкільництво), а тому їх ставлення до держави спирається на кількісній силі нації в державі без огляду на територію. Територіальну політику, вважав В.Липинський, ведуть народи слабші культурно й економічно, але сильні своїми масами, скупченими на одній території (наприклад, ірландці), а екстериторіальну – народи, сильні економічно і культурно, розкидані як заможніші класи по чужих територіях (евреї, поляки).

⁴⁹ Нові дані про зріст польської кольтонізації в Східній Галичині // Рада. – 1912. – №294. – 25 грудня (7) січня. – С.3.

⁵⁰ ІР НБУВ. – Ф.І. – №35576. – Арк.1–6 зв.

В.Липинський наголошував: «Для нас саодиоко користоу вважаю політику територіялізму, бо екстериторіяльна веде нас до того, що ми стаемо по волі меньшостю на нашій землі (порівняйте, наприклад, страшний поступ колонізації Східної Галичини), а це розуміється грозить нам повним національним занепадом, зводить українство до провансальства, до забавки «в націю» людей, що мають на те час та гроші»⁵¹.

Далі він зауважував, що стосовно сучасного політичного моменту різниця між територіяльною та екстериторіяльною політикою зводиться до мінімуму, а тому «вважаю «Раду» нашою спільною поки що платформою. Але вже й тепер на деякі факти територіяліст-українець буде дивитись і реагувати на них інакше, як українець-екстериторіяліст»⁵². І наводив кілька прикладів. Зокрема, таким вважав питання «триединої Русі», котре час від часу проскакувало в «Раді». Так, екстериторіялісти на підставі «близького родства» трьох «руських» народів прагнули здобути в Росії певні національні права, зокрема національну школу. В.Липинський вважав таку позицію утопією і підкреслював, що для нього, як територіяліста, «важно, щоб політичну (тут і далі підкреслення В.Липинського – *І.П.*) владу на своїй землі ми мали в своїх руках, а тоді, як комусь захочеться, най вишукує собі своїх кривних по крові і мові, де йому тільки забажається, навіть в Австралії не то в Москві»⁵³. Крім того, гасло «триединої Русі» В.Липинський вважав шкідливим ще й тому, що за його допомогою українці кували самі на себе зброю для своїх найстрашніших ворогів. Такими він уважав навіть не чорносотенців-націоналістів, а російських лібералів, котрі у разі досягнення політичної влади в Росії використають гасло «триединої Русі», щоби позбавити українство всяких політичних прав, щоб звести його «до «руського» провінціоналізму, до провансальства, а значить, щоб [...] національно вбити»⁵⁴.

Наступним питанням, в якому різнилися погляди територіялістів та екстериторіялістів, було питання «сепаратизму». «Рада» на своїх шпальтах намагалась усіляко відмежуватися від сепаратистських чи самостійницьких ідей українського майбуття. Так, Є.Чикаленко у листі до А.Ніковського того ж таки 1912 р. повідомляв, що умовив С.Єфремова виступити зі статтею, в якій би доводилося, що редакція «Ради» далека від «мазепинства». Він, зокрема, писав: «Ми споконвіку (кир[ило-]меф[одіївці], Драгоманов) стояли за автономні основи, на яких прилучився і Богдан, а ніколи не марили про окрему державу, до якої тягнув Мазепа, а через те ми не мазепинці, а богданівці [...] мені здається, що про се треба говорити якомога частіше, бо люде справді думають, що ми зрадники, а се нам дуже шкодить»⁵⁵. Подібну позицію газети В.Липинський уважав шкідливою, оскільки, на його думку, краще «докладно і ясно означити межі свого сепаратизму, чим від нього зовсім відмежуватись»⁵⁶.

⁵¹ ІР НБУВ. – Ф.І. – №35576. – Арк.3 зв.

⁵² Там само.

⁵³ Там само. – Арк.4.

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Там само. – Ф.226. – №204–264. – Арк.20.

⁵⁶ Там само. – Ф.І. – №35576. – Арк.4 зв.

Ще одним важливим завданням, яке покладалося на періодику, було питання організації політично-творчих українських елементів. Принаймні, як вважав В.Липинський, преса повинна намічати лінії розвитку такої організації. До «політично-творчих» станів він зараховував насамперед так звані земські елементи (поміщиків, селян, козаків). Інтелігенцію вважав до політичної акції нездійною (вона могла виконувати хіба що культурно-національні функції). Отже, як бачимо, вже тоді світоглядні позиції В.Липинського мали виражене консервативне забарвлення. Преса ж, на його переконання, мала б звертати спеціальну увагу саме на ці земські елементи. При цьому слід було всіма силами підтримувати українсько-краєві, територіалістичні тенденції (як це свого часу робив редагований В.Липинським «Przegląd Krajowy») і нещадно поборювати тенденції централістичні⁵⁷.

Щодо українського поміщицтва, то тут, за переконанням В.Липинського, на пресу покладалося особливе і надзвичайно важливе завдання формування його національної свідомості, оскільки воно у своїй масі було спольщеним чи зросійщеним. У цій справі головна роль відводилася польсько- та російськомовним газетам відповідного спрямування, оскільки зденаціоналізоване поміщицтво не читало українських видань, у тому числі й «Ради». До таких видань В.Липинський відносив журнал «Украинская жизнь», підготовлений ним альманах «Z dziejów Ukrainy». Таку ж роль свого часу відігравав і «Przegląd Krajowy». Однак і «Рада» тут могла дещо зробити, звертаючи увагу українського громадянства на цю справу.

Так, В.Липинський згадує у листі кілька випадків за останній час, коли «Рада» могла необхідним чином коментувати політичні новини, однак подала їх у зовсім невідповідному, як на його думку, трактуванні. Таким, зокрема, В.Липинський називає «висказ Капніста про українство»⁵⁸. Цей випадок стосувався інтерв'ю, котре член Державної думи від Полтавщини октябрист граф Капніст давав журналістові часопису «Одеський листок» на початку 1912 р. Відповідаючи на питання про реальну загрозу «українського сепаратизму», Капніст назвав розмови про «мазепинство» і про бажання України відділитися від Росії дивними і смішними. При цьому він визнав існування українського руху, однак його мету окреслив суто національно-культурними домаганнями. Подаючи витяги з цього інтерв'ю, «Рада» в кінці статті підсумовувала, що воно «тільки яскраво підкреслює те, що байкам [...] про «мазепинські страхи» мало хто вірить навіть серед правих російських політичних і громадських діячів»⁵⁹. В.Липинський же вважав, що «Рада» повинна була, наголосивши на слабкій поки що національній свідомості представника зросійщеного поміщицтва, звернути увагу українського громадянства «на конечність для нації і для цієї

⁵⁷ Там само. – Арк.5.

⁵⁸ Там само. – Арк.5 зв.

⁵⁹ Член Державної думи граф Капніст про українство // Рада. – 1912. – №30. – 7 (20) лютого. – С.2

верстви того, щоб вона стала виразно українською, а не сиділа на двох стільцях, як досі». «Замість того, – пише далі В.Липинський, – «Рада» в статті про Капніста зробила з того «росіянина», значить заменшила добровільно, так би сказати [його] український стан посідання; далі згодилася на його «триєдину Русь», тобто стала на становищі малосвідомого, у національних справах неграмотного українця; врешті устами його (октябриста!) відмежувалася від «сепаратизму», значить затемнила свою політичну програму»⁶⁰.

Наприкінці свого листа щодо власного бачення подальшого розвитку «Ради» як важливого органу українського руху В.Липинський наголошував, що пора «від оборони, котра нам нічого не дає [...] перейти до атаки». І ця атака має бути спрямована на найважливіші позиції – зросійщені та спольщені українські політично-творчі елементи, «на котрих фактично спирається все панування над нами наших сусідів»⁶¹. Він також вважав, що слід «перестати вірити в російський лібералізм, в російську «справедливість» в сучасній Росії, у «справедливу» державу «трьох руських племен», бо ці мрії після 1905 року належать вже до безповоротно минулої історії»⁶².

Отже, В.Липинський представляв у цьому листі свою власну політичну програму, провідними гаслами котрої були територіалізм, консерватизм та орієнтація на самостійну Україну. Відповідно до цього формувалася і його візія необхідної, як він вважав, подальшої трансформації провідної української газети. Він був певен, що має на це повне право, оскільки вболівав за розвиток «Ради», доказом чого вважав своє у ній багаторічне співробітництво. В.Липинський мав намір подати ці думки у вигляді статті до «Ради», однак потім передумав, оскільки вважав, що подібна стаття може бути «нецензурна» і, крім того, у тодішніх умовах, можливо, для «Ради» й небажана⁶³.

Напевно, консервативно-самостійницька світоглядна концепція В.Липинського була не дуже зрозумілою народницько-демократичному загалу, у тому числі членам редакції «Ради». Хоча і Є.Чикаленко, і Є.Сфремов високо цінували В.Липинського насамперед за його публіцистичний хист.

Саме у відповідь на згаданий вище лист В.Липинський отримав пропозицію від Є.Чикаленка очолити «Раду», посівши місце її головного редактора, оскільки якраз тоді це питання гостро постало для газети. На що у наступному листі він відповідав: «Ваша пропозиція особливо дорога і люба мені, як доказ Вашого до мене довір'я, котре я все високо цінив і ціню. Ця пропозиція разом з тим настільки поважна, що листом трудно мені на неї відповісти»⁶⁴. Далі В.Липинський пропонував Є.Чикаленкові обговорити це питання при зустрічі. Про результат цих перемовин знаємо зі щоденника Є.Чикаленка (запис від 12 листопада 1912 р.). В.Липинський

⁶⁰ ІР НБУВ. – Ф.І. – №35576. – Арк.5 зв.

⁶¹ Там само. – Арк.6.

⁶² Там само.

⁶³ Там само. – Арк.6 зв.

⁶⁴ Там само. – Ф.І. – №35577. – Арк.1.

таки відмовився від редакторства, вважаючи «неможливим, щоб на чолі української газети стояв католик»⁶⁵. Імовірно, Є.Чикаленко висловив різке незадоволення відмовою В.Липинського, оскільки він про це згадує у листі до С.Єфремова від 14 листопада 1913 р., зазначаючи, що почуватися самотнім, а, крім того, його бентежить думка, що всі думають про нього «так, як Євген Харлампович»⁶⁶. Із цього ж листа стає відомо, що В.Липинському навіть перестали надсилати газету на хутір, незважаючи на його прохання.

Новим редактором «Ради» став, як відомо, Андрій Ніковський. В.Липинський започаткував листування і з ним, хоча з 1913 р. уже не публікувався у часопису. Усе ж редакція продовжувала вважати В.Липинського одним зі своїх найбільш авторитетних співробітників-публіцистів. А.Ніковський звертався до нього влітку 1913 р. із проханням написати статтю про дослідника української минувшини польського історика Александра Яблоновського⁶⁷, який також був публіцистом, друкувався у київському часописі «Dziennik Kijowski», а В.Липинський ще 1909 р. дискутував із ним на шпальтах газети «Przegląd Krajowy»⁶⁸. На прохання А.Ніковського він відповів, що умови його теперішнього життя включають усяку можливість літературної праці через необхідність займатися оранкою, сівбою та іншими господарськими клопотами у своєму маєтку в Русалівських Чагарях, «працюючи для хліба насущного»⁶⁹. Хоча ще за кілька місяців до цього (на початку квітня) В.Липинський збирався подати до «Ради» дві статті: першу – про В.Антоновича «в освітленні представників російського та польського шовінізму» С.Щоголева та Ф.Равіти-Гавронського (із цією метою він навіть позичив у С.Єфремова книгу С.Щоголева «Украинское движение как современный этап южнорусского сепаратизма»), а другу – про рух українців-католиків та їх діяльність за останні роки. Про це він повідомляв у листі до С.Єфремова від 27 березня / 9 квітня 1913 р.⁷⁰ Правда, тут же, пояснюючи свій фактичний відхід від роботи у «Раді», нарікав, що його праця (ішлося про поширення ідей територіалізму), «мабуть, нікому нецікава». Отже, В.Липинський розумів, що його територіалістична концепція до кінця не сприйнята навіть передовими представниками українського руху. Можливо, це, врешті, відбивало у нього бажання й до подальшої публіцистичної творчості у «Раді».

У першій половині березня 1914 р. В.Липинський приїздив до Києва і зустрічався з С.Єфремовим та А.Ніковським. Про це знаходимо згадку в листі останнього до Є.Чикаленка. Так, редактор повідомляв видавцеві: «Тепер у Липинського нема змоги якусь статтю витягнути. Він збирає свої писання

⁶⁵ Чикаленко Є. Щоденник (1907–1917). – Т.1. – С.245.

⁶⁶ Листи В.Липинського до С.Єфремова. – С.682–683.

⁶⁷ ІР НБУВ. – Ф.44. – №548. – Арк.2 зв.

⁶⁸ Lipiński W. Ukraina czy Ruś // Przegląd Krajowy. – 1909. – №2. – С.2–4.

⁶⁹ ІР НБУВ. – Ф.І. – №42754. – Арк.1.

⁷⁰ Листи В.Липинського до С.Єфремова. – С.681.

для окремої книжки. Хоче ще написати відповідь на всі закиди з польського боку та на закиди з українського щодо позиції українців-католиків і ними закінчити книжку»⁷¹. Певно, це була перша особиста зустріч А.Ніковського з В.Липинським, який справив на редактора «Ради» гарне враження, про що той писав Є.Чикаленкові, характеризуючи В.Липинського: «Європеець, багато знає й добре думає над українською справою»⁷². За кілька місяців розпочалася Перша світова війна і В.Липинський, як офіцер резерву, був покликаний до лав російської армії. Попереду були буремні роки революції і визвольних змагань.

Завершуючи огляд співробітництва В.Липинського з першою українською щоденною газетою, слід ще раз наголосити, що у своїй публіцистиці для «Ради» В.Липинський виявив себе як яскравий полеміст, котрий надзвичайно переконливо дискутував із представниками передусім польської та російської преси (представленої такими українофобськими часописами, як «Dziennik Kijowski», «Gazeta Warszawska», «Gazeta Narodowa», «Киевлянин», «Новое время»), захищаючи від їх нападок українське національне відродження. Тому цілком слушно М.Антонович характеризував його як «блискучого журналіста», статті котрого подобалися настільки, що читачі їх називали зразковими⁷³. Є.Чикаленко у своєму щоденнику наводив згадку про те, як він, побувавши на початку 1912 р. у Петербурзі на засіданні Українського клубу, запитав присутніх про те, які статті в «Раді» вони вважають за солідні й цікаві. Один з учасників зібрання назвав «статтю В.Правобережця (В'ячеслава Липинського – *І.П.*) про Б.Залеського»⁷⁴. Стаття була присвячена польському поетові-романтику, представникові так званої української школи в польському письменстві ХІХ ст. Номер «Ради», у котрому було надруковано цей матеріал, за словами видавця, «передплатники купували, розсилали полякам на Україні», а в Петербурзі давали читати в польські студентські гуртки «і на багатьох вона зробила вражіння». Публіцистика В.Липинського за своїм змістом відбивала його суспільно-політичні погляди, котрі вже тоді, у дореволюційний час, ґрунтувалися на трьох основних ідеях – територіалізмі, консерватизмі та самостійництві.

Свої публіцистичні статті, окрім «Ради», В.Липинський друкував також у львівській газеті «Діло», петербурзькому часопису «Украинская жизнь», а також у вже згаданому вище польськомовному київському виданні «Przegląd Krajoży». Однак саме для «Ради» В.Липинський підготував левову частку власної публіцистики, що пов'язувалося насамперед з авторитетом цього часопису серед представників українського руху, до котрого належав і за який так уболівав поляк за походженням В'ячеслав Липинський.

⁷¹ ІР НБУВ. – Ф.44. – №551. – Арк.1.

⁷² Там само.

⁷³ Антонович М. В.Липинський і Д.Дорошенко. (До наукової співпраці двох великих істориків) // Український історик. – 1982–1983. – №3/4 (75/76); 1 (77). – Рік ХІХ–ХХ. – С.5–18.

⁷⁴ Чикаленко С. Щоденник (1907–1917). – Т.1. – С.208.

**Бібліографічний покажчик публікацій
В.Липинського в газеті «Рада»
за 1908–1912 рр.**

1908 рік

1. Липинський В. На увагу нашим видавництвам // Рада. – 1908. – №62. – 14 (27 березня). – С.2–3.
2. Липинський В. Ще в справі «Історії України» М.Аркаса // Рада. – 1908. – №199. – 31 серпня (13 вересня) [відповідь на фейлетон В.Піснячевського, опублікований в №192]. – С.2.
3. Правобережець В. «Браття малороссы» // Рада. – 1908. – №221. – 27 вересня (10 жовтня). – С.1.

1910 рік

1. Правобережець В. На новий шлях з старими думками (До польсько-українських відносин на Правобережжі) // Рада. – 1910. – №18. – 23 січня (5 лютого). – С.2–3.
2. Правобережець В. Неправдою світ пройдеши, але назад не вернешся // Рада. – 1910. – №27. – 4 (17) лютого. – С.1; №28. – 5 (18) лютого. – С.1.
3. Правобережець В. Цікавий документ. До характеристики майбутнього земства на Правобережжі // Рада. – 1910. – №69. – 25 березня (7 квітня). – С.1.
4. Заява Вацлава Липинського // Рада. – 1910. – №130. – 10 (23) червня. – С.2.
5. Липинський В. Лицарі брехні і фальшивих доносів // Рада. – 1910. – №136. – 17(30) червня. – С.1–2 [стаття написана у Кракові 12 (25) червня 1910 р.].
6. Липинський В. Дещо про неофітів (Кілька слів пояснення для читачів «Dziennik'a Kijowsk'ogo») // Рада. – 1910. – №146. – 29 червня (12 липня). – С.1–2.
7. Липинський В. Пам'яті Василя Доманицького // Рада. – 1910. – №203. – 7 (20) вересня. – С.1.

1911 рік

1. Правобережець В. Мобілізація російської і польської «чорної сотні» // Рада. – 1911. – №30. – 8 (21) лютого. – С.1.
2. Правобережець В. За що ми повинні дякувати В.Антоновичу // Рада. – 1911. – №70. – 27 березня (9 квітня). – С.2.
3. Правобережець В. Вшехпольське хамство «Dziennik'a Kijowsk'ogo» // Рада. – 1911. – №90. – 22 квітня (5 травня). – С.1.
4. Правобережець В. Слідами Потоцького // Рада. – 1911. – №170. – 29 липня (11 серпня). – С.1–2.
5. Правобережець В. Скільки уваг з приводу заведення земства на Правобережжі і відповіді гр. Красицького «Раді» // Рада. – 1911. – №181. – 12 (25) серпня. – С.1–2.
6. Правобережець В. На чисту воду. Остання відповідь п. Здоховському і Ко // Рада. – 1911. – №217. – 27 вересня (10 жовтня). – С.2–3.

7. Правобережець В. Богдан Залеський. З нагоди святкування 25-літніх роковин його смерти в «Колі польських дневникарів і літераторів у Києві // Рада. – 1911. – №292. – 29 грудня (11 січня). – С.1–3.

1912 рік

1. Прав. Нові дані про зріст польської кольтонізації в Східній Галичині // Рада. – 1912. – №294. – 25 грудня (7 січня). – С.3.

In the article history of collaboration of Viacheslav Lypyns'kyi with the first Ukrainian daily «Rada» during 1908–1914 is reflected. A subject and maintenance of the publicism limning of figure in this newspaper is analysed. It is well-proven that publicism of V.Lypyns'kyi in «Rada» had mainly polemic character and based on leading conceptual principles him public-political looks – territorializm, conservatism and independence.

